

4. Обучение социальной работе: Преемственность и инновации / Под ред. Ш. Рамон, Р. Сари. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 176 с.
5. Тонконогая Е.П. О совершенствовании теоретической подготовки специалистов по социальной работе // Проблемы и перспективы высшего гуманитарного образования в эпоху социальных реформ: Тезисы докладов. – СПб., 1999. – С. 222-225.
6. Холостова Е.И. Профессиональный и духовно-нравственный портрет социального работника. – М.: Союз, 1993. – 110 с.
7. Чобітько М.Г. Особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: теоретико-методологічний аспект. – Черкаси: Брама, 2006. – 560 с.

УДК [37.035: 316.47] 613.884 – 053.6

СОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРОЦЕС СТАТЕВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Байдюк Н.В., здобувач

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

У статті порушуються важливі питання статевої соціалізації дітей старшого підліткового віку: оцінюється рівень статевої культури, особливості міжстатевого спілкування з однолітками, основні джерела отримання інформації про інтимне життя, ставлення старшокласників до статевої освіти.

Ключові слова: соціальне середовище, статева соціалізація, статеві стосунки, старшокласники.

Байдюк Н.В. ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЫ НА ПРОЦЕСС ПОЛОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ / Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого, Украина.

В статье поднимается важный вопрос половой социализации детей старшего подросткового возраста: оценивается уровень половой культуры, особенности межполового общения со сверстниками, основные информационные источники про половую жизнь, отношение старшекласников к половому просвещению.

Ключевые слова: социальная среда, половая социализация, половые отношения, старшекласники.

Baydjuk N.V. THE PECULIARITIES OF SOCIAL ENCIALENVIRONMENT'S INFLUENCE OF THE PROCESS OF SEX SOCIALIZATION OF SENIOR PUPILS / Cherkassi national university Nat of B. Hmelnitskiy, Ukraine.

The main idea of the article is the issue of the gender socialisation of teenagers: the level of sex culture, communication between different sexes, the sources of information about sexual relationships, the attitudes of high school students to the issues of sexual education.

Key words: social environment, sex socialisation, sex relations, senior pupils.

Одним із головних завдань будь-якого суспільства є створення оптимальних умов для соціалізації молодого покоління, адже саме молодь у майбутньому визначатиме перспективи та шлях розвитку держави, формуватиме її майбутнє. Узагальненим наслідком процесу соціалізації стає усвідомлення і прийняття власних життєвих перспектив і можливого місця і ролі у суспільному житті, визначення своїх покликань, формування життєвого проекту, уміння жити у колективі, оволодіння культурою інтимних взаємин. Саме процес входження індивіда як представника певної статі у

систему соціальних зв'язків і соціальна адекватність сексуальної поведінки є змістом статевої соціалізації особистості.

Особливо важливим у даному аспекті є період ранньої юності, що збігаються із старшим шкільним віком і характеризується значними емоційними, інтелектуальними, моральними і вольовими змінами, а також завершенням статевого дозрівання особистості, утвердження сексуальних орієнтацій. Розширення міжособистісних контактів, професійне та моральне самовизначення, інтенсифікація впливу соціуму (теле-, відеоінформації, молодіжна періодика, неформальні юнацькі об'єднання) сприяють усвідомленому вибору певної лінії статевої поведінки. До того ж, саме у цьому віці (16-18 років) більшість молодих людей отримують свій перший сексуальний досвід [12,17].

Питання статевої соціалізації старшокласників є предметом досліджень соціологів, психологів, педагогів, серед них: В.Е. Каган, Д.Н. Ісаєв, І.С. Кон, А.Г. Хрипкова, Д.В. Колесов, В.С. Барський, В.П. Кравець, І.В. Дубровина, І.В. Мезеря. Віковим особливостям даного процесу приділяють увагу Т.В. Говорун, С.В. Кириленко, Т.М. Титаренко. Специфіка статевої соціалізації в умовах трансформації суспільства досліджена В.Г. Романовою, проблеми відхилень у статевої соціалізації молоді висвітлені Т.С. Гурлевою. Зміст, форми та методи сприяння процесу статевої соціалізації за допомогою статевого виховання у шкільному колективі знайшли відображення у роботах широкого кола науковців: А.С. Макаренка, М.Й. Боришевського, О.В. Петрунко, Б. Кіма, В. Поплужного та інших.

У процесі соціалізації молоді особистості складаються специфічні відносини, пов'язані із соціалізуючими чинниками – факторами (агентами) соціалізації, що визначають її успішність та особливості. Чинниками соціалізації є практично уся сукупність явищ, що справляють людиноформуючий вплив: множина соціальних груп та інституцій, громадських та державних організацій, через які суспільство та держава впливають на особистість, а також підприємства, організації, заклади, установи тощо. Фактори соціалізації молодого покоління досліджуються Н.М. Мудриком, А.Й. Капською, Н.М. Лавриченко, О. Ледньовою.

Проте, незважаючи на розмаїття і чималу кількість праць, в яких аналізується специфіка статевої соціалізації учнівської молоді, недостатньо таких, у яких розглядається роль окремих факторів у даному процесі.

Метою даної статті є розгляд впливу провідних факторів соціального середовища на статевою соціалізацію учнів старшого шкільного віку.

Основними інститутами соціалізації названо сім'ю, школу, неформальні та навчальні групи, засоби масової інформації, дитячі та молодіжні організації, в яких особистість долучається до системи норм і цінностей і які виступають своєрідними трансформаторами соціального досвіду. Однією з характерних особливостей соціалізації молоді людини є те, що важливе місце у цьому процесі належить школі, адже саме тут учні проводять значну частину свого часу, розвиваються інтелектуально, долучаються до культурних та моральних цінностей. Разом з тим до контрольованого впливу навчального закладу долучається фактично не регламентований вплив ровесників та засобів масової інформації, а роль сім'ї є незначною у зв'язку із збільшенням самостійності та розширенням кола міжособистісного спілкування, його переорієнтацію на однолітків.

Особлива увага звертається на роль школи, ровесників та засобів масової інформації у процесі засвоєння та відтворення норм і прикладів статевої поведінки у ранньому юнацькому віці.

У дослідженні процесу статевої соціалізації старшокласників увага зверталася на такі питання: 1) оцінка рівня статевої культури молоді (як одного з показників успішності процесу статевої соціалізації); 2) визначення найбільш впливових факторів статевої соціалізації; 3) основні джерела отримання інформації щодо питань інтимного життя; 4) ставлення до шкільних заходів статевої освіти та рівень довіри до осіб, що проводять такі заходи; 5) особливості міжстатевого спілкування у колі ровесників; 7) найбільш актуальні теми для молодих людей у плані статевих стосунків. Увага також зверталася на гендерний аспект, а саме – на ступінь задоволення приналежністю до певної статі, що зумовлене особливою роллю статевої ідентичності у процесі соціалізації.

Результати опитування показали, що абсолютна більшість респондентів задоволена своєю статевою приналежністю, що, безумовно, є одним із позитивних факторів статевої соціалізації, разом з тим, 45 % дівчат з опитаних вказують на те, що особам протилежної статі у нашому суспільстві живеться краще. Така відповідь пояснюється складністю виконання жінкою функції материнства та недостатньою увагою з боку чоловіків до виховання дитини, неможливістю забезпечити життєвий рівень сім'ї. На противагу – лише 5 % юнаків стверджують, що “жінкам живеться краще, адже вони маніпулюють чоловіками, використовують їх задля власних потреб”.

Рівень культури міжстатевих стосунків більшістю дівчат оцінюється як “незадовільний” (55 %) та “задовільний” (35 %), натомість більш ніж половина респондентів чоловічої статі оцінюють його як “добрий” і не висловлюють бажання працювати над його підвищенням.

На питання “Що найбільше впливає на рівень статевої культури молоді?” як юнаки, так і дівчата вказали на провідну роль засобів масової інформації та друзів. Порівняно маловпливовим фактором респонденти вважають батьківську сім'ю, особливо якщо вона має певні ознаки неблагополуччя. На останньому місці опинилися відповідні спеціалісти – медики, педагоги, психологи.

Серед засобів масової інформації особливою популярністю користується телебачення, що дає можливість переглядати фільми еротичного характеру («Секс і місто», «Голод», відеоматеріали журналу «Плейбой») та популярні передачі відповідної тематики («Секс з А. Чеховою», «Про Це», «Дім – 2»). Значна частина юнаків схильна переглядати відео порнографічного характеру, що містять елементи насилля та відхилень у статевій поведінці. Задовольняючи цікавість та бажання яскравих вражень, такі елементи можуть мати негативний вплив на осіб із нестійкою психікою та проблемами у психосексуальному розвитку, є причиною статевих девіацій.

Значними темпами зростає вплив мережі Інтернет. Небезпека полягає у тому, що мережа перенасичена елементами сексуальної стимуляції (порно-сайти, сайти знайомств, рекламна продукція тощо), які фактично не контролюються з точки зору моралі та є легкодоступними.

Серед джерел інформації з питань статі, що здатні викликати довіру, дівчата називають журнали «Наталі», «Ліза», «Космополітен». З огляду на те, що перераховані джерела містять матеріал, підготовлений психологами та сексологами, який висвітлює важливі питання міжстатевих стосунків та інтимного життя, можемо сподіватися на їх певний позитивний вплив. Натомість юнаки найбільше довіряють своїм ровесникам та старшим друзям, вказуючи на їх життєвий практичний досвід. Нез'ясованим є питання, наскільки «компетентними» виявляться такі джерела, адже беручи до уваги розповсюдженість серед молоді певних міфів щодо статевого життя, така просвіта може створити хибні уявлення. Зокрема це міфи про несучасність цнотливості, користь дошлюбного сексуального досвіду, про безпечність раннього сексу тощо [11]. Досліджуючи специфіку статевої соціалізації молоді, не можна не звернути увагу на роль у цьому процесі молодіжної субкультури, ознаками якої сьогодні є: специфічний

набір ціннісних орієнтацій та норм поведінки; своєрідні захоплення та смаки; специфічні форми проведення вільного часу; сленг; особливості одягу та зовнішності [1, 89].

Молодь є представниками різних соціальних груп: формальних і неформальних, малих і більших, первинних і вторинних, в яких відбувається різне за характером спілкування [10, 12]. Питання інтимного життя є однією з найбільш обговорюваних тем у колі друзів для 55 % юнаків, серед дівчат цей відсоток дещо нижчий і становить 27,5 %, адже вони, як правило, частіше діляться своїми проблемами з близькою подругою та членами родини жіночої статі – матір'ю, бабусею, старшою сестрою.

Респонденти вказують на значний вплив компаній ровесників щодо вступу у сексуальні стосунки. Саме у такому колі спілкування виникає перше почуття закоханості, продовжує формуватися образ ідеального сексуального партнера, а статевий потяг стає більш усвідомлюваним. Нерідко саме цінності друзів стають вирішальними щодо мотивів вступу у перші сексуальні стосунки. Так, деякі дівчата зазначають, що змушені були піддатися тиску компанії, щоб «бути як усі», «не втрати друзів або хлопця».

Для юнаків характерна зухвала поведінка перед однолітками, бажання поділитися своїми враженнями та відчуттями, що також виступає стимулятором до початку статевого життя. Певна частина молодих людей «працює на імідж», що вимагає постійного його підтвердження за допомогою численних неупорядкованих статевих зв'язків. Для деяких компаній хлопців модним є «колекціонування близьких знайомств» з наступним обговоренням інтимних подробиць. На жаль, питання безпечного сексу не часто є предметом спілкування, а цінності утримання від ранніх статевих стосунків взагалі не популярні. Позитивним є те, що приблизно 67 % респондентів обох статей вказують на важливість моногамії в інтимному житті.

Як найменш впливовим, та і найменш доступним джерелом інформації залишаються батьки та спеціалісти відповідного профілю.

Натомість, 25,5 % опитаних висловлюють бажання про те, щоб батьки більше уваги приділяли статево му вихованню дитини у сім'ї, а 90 % респондентів вважають за необхідне проводити заходи статевої просвіти у стінах школи. Але на питання «Хто саме з педагогічних працівників викликає у вас найбільшу довіру?» майже 60 % дали відповідь «жоден з педагогів», і лише незначна частина (8 %) вказали на довіру до шкільного психолога.

Проаналізувавши актуальні питання інтимного життя, які певним чином визначають пріоритетні напрями статевої соціалізації, слід звернути увагу на те, що найбільше молодь цікавиться методами контрацепції та засобами захисту від хвороб, що передаються статевим шляхом. Високий інтерес становлять питання щодо психології кохання, особливостей взаємостосунків та взаєморозуміння чоловіків і жінок. Для юнаків характерним є прагнення підвищити свій освітній рівень у плані культури сексу. Дівчат хвилює небажання юнаків брати на себе відповідальність за можливі негативні наслідки статевих стосунків, а один з юнаків вказав на необхідність застереження молодих людей від вступу у сексуальні стосунки у стані алкогольного сп'яніння. Порівняно невисокий інтерес становлять питання, що стосуються створення сім'ї, народження та виховання дитини, що можемо пояснити відносно віддаленою часовою перспективою та пріоритетом батьківської сім'ї над власними уявленнями про «домашнє вогнище». Зростає інтерес молоді і до проблем гендеру, все більше звертається увага на зміну традиційної ролі жінки у суспільстві, її економічну та соціальну активність.

Що ж до віку, з якого необхідно здійснювати статево му виховання у стінах школи, більшість респондентів вказали на віковий проміжок 13-15 років, хоча деякі вважають,

що таку роботу необхідно розпочинати значно раніше. Оптимальний вік для початку статевого життя, на думку дівчат, – це 18 років, на думку юнаків – 16 років. Тобто молодь усвідомлює значущість превентивного характеру статевого виховання.

Визначені особливості впливу факторів соціального середовища на процес статевої соціалізації старшокласників вказують на провідну роль у ньому засобів масової інформації та груп ровесників. Саме від змісту переглянутих телепередач, відеофільмів, журнальних статей та цінностей однолітків, з яким спілкується особистість, і залежить успішність статевої соціалізації, адекватність сексуальної поведінки культурним та моральним нормам суспільства.

З огляду на те, що джерела масової інформації містять матеріал, який у більшості випадків не тільки не сприяє підвищенню культури статевого стосунку, а навпаки, носить деморалізуючий вплив, можемо говорити не лише про необхідність контролю з боку держави за змістом інформації, а й про виховну роботу щодо підвищення критичності у сприйнятті інформації та рівня довіри до певних видань.

Необхідно звернути увагу на низький рівень довіри до шкільних спеціалістів, що часто пояснюється застарілістю та надмірною заідеологізованістю поглядів, нерозумінням реальних проблем молоді, сексуальною закомплексованістю, невмінням та небажанням встановлювати довірливі стосунки. Учителі не завжди усвідомлюють важливість даного виховного напрямку, не виявляють бажання приділити учням час та увагу, підвищити власну компетентність задля того, щоб мати змогу надати об'єктивну відповідь на поставлені питання. З іншого боку – вчителю надзвичайно складно працювати в атмосфері, де кожне відверте запитання чи відповідь на нього може викликати сміх, інші неадекватні реакції з боку аудиторії, що пояснюється низьким рівнем не лише статевої, а й загальної культури учнів. Орієнтовані теми для проведення заходів серед учнів старшого шкільного віку, спрямованих на підвищення рівня культури міжстатевих стосунків, подає І.В. Мезеря, серед них: «Становлення особистості у ранній юності», «Статеві ролі та образ «Я», «Специфіка статевого розвитку у ранній юності», «Сексуальна свідомість та сексуальна поведінка», «Сучасні засоби контрацепції».

Підвищення культурного рівня особистості старшокласника матиме позитивний вплив на формування власного погляду на міжстатеві стосунки і дасть змогу дещо нейтралізувати негативний вплив груп однолітків та засобів масової інформації.

Дане дослідження не претендує на повну завершеність. Подальшої дослідницької роботи вимагають цінності молодіжної субкультури, які відіграють значну роль у процесі статевої соціалізації. Актуальним залишається питання про доступність та рівень довіри у спілкуванні із компетентним спеціалістами та батьками як важливий чинник сприяння молоді у процесі їх статевої соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134с.
2. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини / За ред. Г.В. Говорун. – К., 1996. – 168 с.
3. Каган В.Е. Воспитателю о сексологии. – М.: “Педагогика”, 1991 – 256 с.
4. Говорун Т.В., Кікінеджи О.В. Стать та сексуальність. Навчальний посібник. – Тернопіль: Богдан, 1999. — 384 с.
5. Потіковський І., Васильєва Т. Любов. Секс. Шлюб. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2002. – 80 с.
6. Кон И.С. Введение в сексологию. – М. 1988.

7. Леднева О. Процесуальное измерение социализации личности. // Вестник высшей школы – 2002. – №3. – С.17-23.
8. Мезеря И.В. Культура отношений полов и воспитание личности семьянина. – Луганск: Альма-матер, 2003. – 304 с.
9. Мудрик Н.М. Социальная педагогика: Учебник. – М.: Академия, 2002. – 194 с.
10. Соціальна педагогіка / За ред. А.Й. Капської – К., 2003. – 320 с.
11. Петрунько О.В. Актуальні проблеми сексуального виховання підлітків. – К.: ДЦССМ, 2004. – 80 с.
12. Чаговець Л. Особливості статевої самосвідомості старшокласників // Психолог. – 2005. – №10. – С16-19.

УДК 364.442.2 : 37.013.42

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ РІЗНОГО ТИПУ

Безпалько О.В., к. пед. н., доцент

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

У статті представлені результати опитування директорів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді різних регіонів України, проаналізовано особливості соціально-педагогічної роботи цих служб у сільських та міських територіальних громадах.

Ключові слова: центр соціальної служби для сім'ї, дітей і молоді, соціально-педагогічна робота, територіальні громади.

Безпалько О.В. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЦЕНТРОВ СОЦИАЛЬНЫХ СЛУЖБ ДЛЯ СЕМЕЙ, ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ В ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ТОВАРИЩЕСТВАХ РАЗНОГО ТИПА / Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова, Украина.

В статье представлены результаты опроса директоров центров социальных служб для семьи, детей и молодежи разных регионов Украины, проанализированы особенности социально-педагогической деятельности этих служб в городах и сельских населенных пунктах.

Ключевые слова: центр социальной службы для семьи, детей и молодежи, социально-педагогическая работа, территориальные товарищества.

Bezpalcko O.V. THE SOCIAL PEDAGOGICAL WORK AGENCIES FOR FAMILIES, CHILDREN AND YOUTH IN THE TERRITORIAL UNIONS OF DIFFERENT TYPES / Kiev national pedagogical university name of M.P. Dragomanov, Ukraine.

In the article are the results of the interviews of the directors of social work agencies for families, children and youth from different parts of the Ukraine. There are the analyses of the peculiarities of the pedagogical activities of these centers in cities and in the countryside.

Key words: center of social service for family, children, youth, social pedagogical work, territorial unions.

Сьогодні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є одними з найбільш активних суб'єктів реалізації соціальної політики на місцевому рівні. В основу створення та функціонування цих служб в Україні покладено територіальний підхід, що дає можливість залучити спеціалістів відповідного профілю та необхідної кваліфікації; створити можливості для клієнтів певної територіальної одиниці користуватися послугами спеціалістів; чітко виокремити конкретні соціальні проблеми